

Primljeno: 7.6.2020.
Prihvaćeno: 6.7.2020.
DOI: 10.36506/av.63.7

Eldina Lovas

Osnovna škola „Korog“
Tenja, Hrvatska
eldina.lovas@gmail.com

Danijel Jelaš

Filozofski fakultet Sveučilišta
J. J. Strossmayera u Osijeku
Osijek, Hrvatska
d.jelas@ffos.hr

ČLANOVI UPRAVE SLOBODNOGA I KRALJEVSKOGA GRADA OSIJEKA 1809. GODINE

UDK: 94(497.543Osijek)“1809“
35(497.543Osijek)(091)
353(497.543Osijek)“1809“

Izvorni znanstveni rad

Stjecanjem povlastica slobodnoga i kraljevskoga grada započelo je novo razdoblje osječke povijesti. Promjene su se ponajviše ticale funkcioniranja gradske uprave u novim pravnim i društvenim okolnostima. Dosadašnja rijetka istraživanja onovremene osječke upravne povijesti u pravilu su se zadržavala na ustrojstvu i nadležnostima tamošnje gradske općine. U ovom radu autori su se bavili pitanjem sastava i značajki prve uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka, koja je s radom počela u kolovozu 1809. godine. Na temelju gradiva osječkoga poglavarstva autori daju povijesni i pravni kontekst izboru i imenovanju članova uprave te analizu njihovih sociodemografskih karakteristika zabilježenih primarno u evidencijama građana.

Ključne riječi: *Osijek; poglavarstvo; gradska uprava; članovi uprave; slobodni i kraljevski grad; sociodemografska obilježja*

1. Uvod

Stjecanjem statusa slobodnoga i kraljevskoga grada 1809. godine pravno-povijesni razvoj Osijeka u okolnostima kasnofeudalnoga društvenoga i državnoga poretka ušao je u posljednju fazu. Taj je razvoj započeo osnivanjem osječke gradske općine 1690. godine, a okončan je stupanjem na snagu privremenoga općinskoga reda za Osijek početkom 1851. godine. Tamošnji su građani od povlastica zasigurno očekivali dinamičniji ekonomski i svaki drugi napredak grada, neopterećen davanjima Dvorskoj komori kao njihovu zemljišnomu gospodaru. Ipak, snažniji je gospodarski i demografski uzlet Osijeka u prvoj polovici 19. stoljeća izostao. U kojoj je mjeri to bila posljedica političkih, društvenih i ekonomskih zbivanja na širem planu, perifernoga položaja grada i slavonske regije ili pak činjenice da je Osijek povlašten status uživao tek posljednja četiri desetljeća feudalizma u Habsburškoj Monarhiji (pa za vidljivije učinke nije ni bilo mnogo mogućnosti), tek treba precizno utvrditi. U svakom slučaju, taj se je status ponajviše odrazio na funkcije, nadležnosti, ustrojstvo i općenito rad gradske uprave, a osječki su građani prvi puta u povijesti imali općinsko uređenje usporedivo s onim drugih urbanih centara približnoga statusa na području Ugarske i Hrvatske, poput Gradeca, Varaždina, Subotice i dr.¹

Malobrojni autori koji su se u svojim radovima dotaknuli osječke gradske uprave u navedenom razdoblju bavili su se upravo tim pravnim aspektima njezine povijesti. To je sasvim razumljivo s obzirom na to da je administrativno-pravni okvir ključan za shvaćanje uloge pojedinih tijela uprave i ustanova, kako u određenom sustavu tako i u zajednici. Međutim, povijest institucija moguće je promatrati iz više uglova. Svaki cjelovitiji pristup toj problematici iziskuje i istraživanje utjecaja raznih političkih i ideoloških, demografskih ili, recimo, kulturnih čimbenika na njihov rad. Među njima stanovitu važnost ima i sastav tijela, odnosno sociodemografska struktura obnašatelja dužnosti u instituciji. Naime, određene norme, javne politike i odluke svakako valja sagledati i u kontekstu sudjelovanja pojedinih društvenih skupina u tijelima vlasti, a vezano za širu demografsku sliku.

Podatci za Osijek u prvoj polovici 19. stoljeća govore o izrazito šarolikoj urbanoj sredini, ponajprije u pogledu etničke i vjerske pripadnosti, kako stanovništva u cjelini tako i malobrojne skupine pojedinaca u statusu građana. Štoviše, sociodemografska obilježja žitelja Osijeka dijelom su imala presudnu ulogu u smislu uvjeta, odnosno kriterija za primanje u građanstvo.² No unutar te ekskluzivne skupine stanovnika, one se u načelnom i formalnom smislu nisu odražavale na sam pravni položaj pojedinaca, u skladu s werböczijanskom tradicijom funk-

¹ U srednjem vijeku Osijek se javlja kao trgovište i grad u vlasništvu plemića te crkvenih osoba i institucija. Tijekom osmanskoga razdoblja imao je status kasabe, a nakon osmanske vlasti postao je posjed Dvorske komore.

² Usp. Eldina Lovaš, *Gradani slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809.-1850.* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2020), str. 15-19.

cioniranja svake gradske općine kao *civium unitas*. To se odnosilo i na politička prava, jer su svi građani mogli pod jednakim uvjetima sudjelovati u lokalnim izborima i biti birani na neku od dužnosti. Ali jednakopravnost nije ujedno značila recipročnu zastupljenost svih demografskih kategorija u gradskoj upravi. Takva "idealna" distribucija nije očekivana jer već na temelju nekih općih spoznaja o onovremenim društvenim odnosima možemo pretpostaviti da su na pozicije u gradskoj upravi ipak ponajviše bili birani viđeniji građani, boljšega materijalnoga statusa ili višega stupnja obrazovanja, točnije plemići, trgovci, obrtnici koji proizvode skupocjeniju robu ili pružaju skuplje usluge te pravnici, liječnici, ljekarnici i dr. Tu tezu, naravno, treba potvrditi analiza.

Za potpuniju predodžbu o tome kakvi su pojedinci birani u tijela uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka bilo bi nužno obuhvatiti čitavo razdoblje od 1809. do 1850. godine, uz opsežne komparativne analize, koje bi uključivale usporedive onovremene hrvatske i ugarske gradove. Opsegom bi takvo istraživanje kudikamo prije odgovaralo monografskoj studiji nego članku. Ovdje se stoga obrađuje prvi sastav uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka izabran 1809. godine, a namjera je da se istraživanje za naredno razdoblje obave prema istomu metodološkomu obrascu. Temeljna je ideja bila radom obuhvatiti članove poglavarstva i izabrane općine.³ Njima su još pridruženi najviše rangirani gradski službenici, čije je imenovanje također obavljeno tijekom postupka prvoga izbora krajem kolovoza 1809. godine. Dijelom je to zato što je njihova uloga u samoj gradskoj upravi po sebi bila iznimno važna, a dijelom zato što je procijenjeno da njihovo imenovanje umnogom odražava iste kriterije i ideje prilikom izbora članova poglavarstva i izabrane općine, odnosno da je riječ o jedinstvenom postupku. Istraživanjem se je na temelju dostupnih izvora lokalne provenijencije željelo utvrditi prije svega tko su sve bili pojedinci u prvom sastavu uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka, zatim mogu li se utvrditi kriteriji i razlozi njihova izbora i imenovanja na dužnosti te odražavaju li sociodemografska obilježja članova uprave sociodemografsku strukturu osječkoga građanstva. Pritom je u obzir uziman plemićki status, vjerska pripadnost, podrijetlo i zanimanje. Prvotna je namjera bila u analize uključiti i podatke o pripadnosti članova uprave jednoj od triju gradskih četvrti – Gornjega, Donjega i Unutarnjega grada s Alodijem (Novim gradom). Taj je podatak vrlo zanimljiv jer ga je moguće povezati sa svim navedenim sociodemografskim aspektima. Također, nije zanemarivo ni to da su gradske četvrti sve do 1786. godine bile zasebne općine s različitom strukturom stanovništva te da nisu uvijek bile u harmoničnim odnosima. Nažalost, podatci o tom za 1809. godinu vrlo su rijetki i mogu se uglavnom rekonstruirati na temelju kasnijih izvora. No, ne u potpunosti, pa oni nisu uključeni u analizu, nego su doneseni tek na kraju kao ilustracija (usp. *Tablica 2*).

³ Upravno tijelo *izabrana općina* (lat. *electa communitas*) u literaturi se nerijetko naziva i *gradsko zastupstvo*.

2. Izvori

Za proučavanje osječke gradske uprave prve polovice 19. stoljeća najrelevantnije izvore pronalazimo, dakako, u gradivu nastalom njezinim djelovanjem. Nasuprot posve fragmentarno sačuvanim arhivskim fondovima osječkih komorskih općina (razdoblje od 1690. do 1809. godine), dokumentacija je osječkoga poglavarstva nakon stjecanja gradskih povlastica mnogo cjelovitija.⁴ Stoga smo do podataka potrebnih za ovo istraživanje mogli doći bez osobitih poteškoća. Većina se izvora čuva u Državnom arhivu u Osijeku u fondu Poglavarstvo slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka (1809.-1850.).⁵ Izuzetak je temeljni dokument za razumijevanje onovremene osječke pravne povijesti, tzv. osloboditeljna povelja, odnosno isprava Franje I. o dodjeljivanju gradskih povlastica Osijeku iz 1809. godine.⁶ Povelja se danas čuva u Muzeju Slavonije Osijek u sklopu Zbirke diploma.⁷ Za ovo je istraživanje ona važna prije svega jer propisuje ustrojstvo općinske vlasti i uvjete dobivanja građanskoga statusa. Nadalje, dragocjen izvor predstavlja izvješće kraljevskoga povjerenika Josipa Mailatha de Szekelya o stupanju na dužnost osječke gradske uprave iz 1809. godine. Ondje nalazimo detaljan opis postupka izbora gradskih dužnosnika i službenika.⁸ Ponešto podataka o tom sadrže i zapisnici upravnih i gospodarskih sjednica osječkoga poglavarstva iz 1809. godine te pripadajući spisi.⁹

⁴ Prema Josipu Bösendorferu, za to je odgovoran osječki gradonačelnik Antun Stojanović (1868.-1869.), koji je navedenu dokumentaciju navodno prodavao na funte. Bösendorfer je, doduše, pogrešno mislio da je tako izgubljeno gradivo do 1863. godine. Josip Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske baranjske, vukovske i srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku* (Osijek: Tiskom knjigo i kamenotiskarom Julija Pfeifferra, 1910), str. 407.

⁵ HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka.

⁶ Osloboditeljna (ili elibertacijska) povelja naziv je dokumenta koji najčešće susrećemo u gradivu osječke gradske uprave na hrvatskom jeziku.

⁷ Signatura: MSO, inv. br. P-1072. Isprava je prvotno bila dio cjeline gradiva Poglavarstva slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka, urudžbirana kao predmet upravno-gospodarskih spisa (HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, 1.1.6. Upravni i gospodarski predmeti, br. 65/1809) i potom odložena u tzv. Tajni arhiv, odnosno škrinju gdje su se čuvali najvažniji gradski dokumenti. U osječki je Muzej Slavonije dospjela najkasnije početkom 20. stoljeća, jer ju kao dio muzejskoga fundusa spominje još Bösendorfer 1910. godine. Bösendorfer, *Crtice*, str. 395. Treba dodati kako je njezin tekst objavljan u više navrata. Tu se posebno izdvaja kritičko izdanje isprave koje je, prigodom dvjestote obljetnice proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom, priredio Ante Grubišić. Istim je povodom tekst isprave objavio Stjepan Sršan. Usp. *Diploma Elibertationis Liberae Regiaeque Civitatis Essekien-sis*, ur. Ante Grubišić (Osijek: Muzej Slavonije Osijek, 2010); *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.: Libera regiaque civitas Essek 1809*, ur. Stjepan Sršan (Osijek: Državni arhiv u Osijeku 2009), str. 49-82.

⁸ Taj je dokument također objavio Stjepan Sršan: *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 35-44; Stjepan Sršan, "Kako je Osijek 1809. godine postao slobodan i kraljevski grad." *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 25-31. Prema izvorniku: HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, 1.1.6. Upravni i gospodarski predmeti, br. 42/1809.

⁹ HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, 1.1.1.1. Zapisnici zajedničkih upravno-gospodarskih sjednica, 1809. godina (knj. 1). Izvor je objavljen u prijevodu 2009. godine, usp.

U drugu skupinu izvora bitnih za ovo istraživanje ubrajamo dokumente što sadrže demografske podatke. Prije svega to su dvije knjige građana slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka. One sadrže zapise o vremenu polaganja građanske prisege, zanimanju, vjerskoj pripadnosti i podrijetlu, ali i neke druge, poput plemićkoga statusa i dr. Prva evidencija, tzv. Knjiga začasnih građana, nalazi se u sklopu serije Zbirka isprava fonda Gradsko poglavarstvo Osijek.¹⁰ Druga knjiga, tzv. Upisnik građana, dio je fonda Poglavarstvo slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka, serija Upravni i gospodarski poslovi, podserija Popisi stanovništva.¹¹ Podatke iz oba izvora objavila je 2020. godine Eldina Lovaš.¹² Ostale podatke o članovima uprave, kao što su dob, obiteljski status i mjesto stanovanja, sadrži većinom u opći popis (neplemenitoga) stanovništva za 1814. godinu.¹³ Međutim, s obzirom na vremenski odmak od 5 godina i činjenicu da taj popis nije obuhvaćao plemiće, neke osobe ondje nedostaju.¹⁴ To je donekle nadoknadivo uporabom drugih dopunskih izvora, poput gruntovnih knjiga i glavnih poreznih knjiga.¹⁵

Zapisnik poglavarstvenih odluka slobodnog i kraljevskog grada Osijeka od 30. kolovoza do zadnjeg dana prosinca 1809. godine u političkim i gospodarskim predmetima, ur. Stjepan Sršan (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009).

¹⁰ Knjiga je izvorno bila evidencija građana slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka, ali je nakon 1850. godine služila kao upisnik počasnih osječkih građana. HR-DAOS-10. Gradsko poglavarstvo Osijek, 5. Knjiga začasnih građana, br. 37/1898 (knj. 1187) (dalje u tekstu: KZG).

¹¹ HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, 1.6.5. Upisnik građana (knj. 460) (dalje u tekstu: UG).

¹² Lovaš, *Gradani*, str. 45-187.

¹³ HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, 1.6.1.1. Poimenični popis Unutarnji i Novi grad (knj. 441) (dalje u tekstu: PPUNG); 1.6.1.2. Poimenični popis Gornji grad (knj. 442) (dalje u tekstu: PPGG); 1.6.1.1. Poimenični popis Donji grad (knj. 443) (dalje u tekstu: PPDG).

¹⁴ Tim se je popisom dosad bavilo nekoliko povjesničara, no cjelovita i sveobuhvatna analiza još nije objavljena. Iz njega možemo izdvojiti i neke osnovne podatke o Osijeku 1814. godine. Ondje je evidentirano ukupno 8.879 osoba koji nisu bili plemići, klerici i vojne osobe. Najviše je stanovnika živjelo u Donjem gradu, njih 4.014, zatim u Gornjem gradu, njih 3.604, a Tvrđa je s Alodijem (Novim gradom) imala 1.261 žitelja. Vjerska pripadnost bilježila se isključivo za muškarce. Katolika je bilo 3.361 (oko 78%), pravoslavaca 884 (oko 21%), a druge su vjeroispovijesti zastupljene u neznatnom broju. Dubravka Božić Bogović, "Demografska slika Osijeka od 1809. godine." *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 202-203; *Slobodni kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 46-47.

¹⁵ HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, 1.3.2.1. Gruntovna knjiga Gornji grad (knj. 182) (dalje: GKGG); 1.3.2.1. Gruntovna knjiga Donji grad I-II (knj. 183-184) (dalje: GKDG-I, GKDG-II); 1.3.2.3. Gruntovna knjiga Unutarnji i Novi grad (knj. 185) (dalje: GKUNG); 1.5.10.2. Glavna porezna knjiga Osijek I (knj. 357) (dalje: GPKO-I); Glavna porezna knjiga Gornji grad I (knj. 349) (dalje: GPKGG-I); Glavna porezna knjiga Donji grad I (knj. 353) (dalje: GPKDG-I).

3. Postupak proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom 1809. godine

Postupak proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom bio je dugotrajan i može ga se podijeliti u dvije faze. Prva je faza započela 1745. godine prvim pregovorima o ujedinjenju osječkih komorskih općina Gornji, Donji i Unutarnji grad, a završila je njihovim ujedinjenjem 1786. godine. Druga faza obuhvaća razdoblje od ujedinjenja do formalnoga proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom 1809. godine.¹⁶

Pregovori o mogućem ujedinjenju osječkih komorskih općina uslijedili su odmah nakon formiranja triju slavonskih županija 1745. godine s ciljem da Osijek postane središte Virovitičke županije.¹⁷ Unatoč tomu što je ideju podupirala i Marija Terezija, a plan pokušao provesti Franz von Engelshofen, to se tada nije dogodilo, ponajviše zbog otpora komorskih općina. Njihovi su predstavnici svoje protivljenje pravdali nizom razloga, poput geografske udaljenosti, zadržavanja već stečenih pojedinačnih prava (prvenstveno sajamskih povlastica) i prevelikih razlika s obzirom na vjersku i etničku pripadnost njihovih stanovnika.¹⁸ Općine su imale i različite stavove o načinu uspostave i funkcioniranju budućega jedinstvenoga poglavarstva, kao i o njegovu sastavu, što se najbolje vidi iz prijedloga predstavnika Unutarnjega grada. Prema tom prijedlogu monopol na području financija i uprave imali bi stanovnici Tvrđe, a inzistiralo se i na zadržavanju odredbe o zabrani nastanjanja pravoslavaca izvan Donjega grada.¹⁹

Pregovori o uspostavi jedinstvene gradske općine obnovljeni su 1780. godine, u vrijeme vladavine Josipa II.²⁰ Pitanje ujedinjenja taj su put inicirali predstavnici triju komorskih općina kako bi se stvorili preduvjeti za stjecanje i proglašenje Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom.²¹ Razloge za promjenu stava valja tražiti u želji za smanjenjem i racionalizacijom izdataka koje su općine plaćale Dvorskoj komori kao svomemu zemljišnomu gospodaru. Prvi zajednički sastanak održali su 3. kolovoza 1780. godine, ali zbog nesuglasica oko pitanja sajmovia dogovoreno je da će svaka općina svoje primjedbe zapisati te da će o njima raspravljati na sljedećoj sjednici.²² Sastanak je održan 9. kolovoza, kada je postignuta jednoglasna suglasnost o ujedinjenju. Ipak, sajmovi su opet predstav-

¹⁶ *Diploma Elibertationis*, str. 102; *Slobodni kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 35.

¹⁷ Sršan, "Kako je Osijek 1809. godine postao slobodan i kraljevski grad," str. 17.

¹⁸ Sršan, "Kako je Osijek 1809. godine postao slobodan i kraljevski grad," str. 17-18; Darko Vitek, "Osijek u XVIII. stoljeću – od zasebnih gradskih jedinica do jedinstvenog grada," (doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2004), str. 54.

¹⁹ Sršan, "Kako je Osijek 1809. godine postao slobodan i kraljevski grad," str. 17-18.

²⁰ Sršan, "Kako je Osijek 1809. godine postao slobodan i kraljevski grad," str. 23.

²¹ *Zapisnik Općine Osijek – Tvrđa od 1770. do 1786. godine*, ur. Stjepan Sršan (Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, 1992), str. 315.

²² *Zapisnik Općine Osijek – Tvrđa*, str. 316.

ljali prepreku za provedbu te odluke.²³ Komorske su općine pregovore vodile i 1784. i 1786. godine. Tada se u cijeli postupak uključilo i Ugarsko namjesničko vijeće.²⁴ Gornji, Unutarnji i Donji grad konačno su ujedinjeni 2. prosinca 1786. godine. Čin ujedinjenja nije bio rezultat njihova dogovora, nego dekreta Josipa II. Time je napokon ostvaren temeljni preduvjet za stjecanje statusa slobodnoga i kraljevskoga grada.²⁵

Drugu fazu, od 1786. do 1809. godine, obilježili su pregovori o ishodu nju povlastica između predstavnika grada i Dvora.²⁶ Da bi ubrzao postupak, grad je u tom razdoblju delegirao nekoliko povjerenika za pregovore s predstavnicima Bečkoga dvora, a posao je priveo kraju povjerenik Juraj Ligatić.²⁷ Franjo I. osloboditeljnu je povelju potpisao 24. ožujka 1809. godine.²⁸ Postupak je okončan svečanim proglašenjem Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom 28. kolovoza 1809. godine. Ceremoniju je predvodio kraljevski povjerenik grof Josip Mailath de Szekely, župan Virovitičke županije.²⁹

4. Formiranje i sastav prve uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka

S obzirom na slabu sačuvanost gradiva osječke uprave do kolovoza 1809. godine, glavnina je pojedinosti o prijenosu vlasti nepoznata. Zadnji upis u gradskim zapisnicima uprave datira od 22. srpnja 1809. godine.³⁰ Dakle, poglavarstvo komorskoga grada Osijeka³¹ po svoj se je prilici prestalo sastajati radi rješavanja

²³ Ive Mažuran, "Tri komorska grada," u *Od turskog do suvremenog Osijeka*, ur. Julio Martinčić, str. 21-27 (Osijek: Zavod za znanstveni rad HAZU u Osijeku, 1996), str. 50.

²⁴ *Zapisnik Općine Osijek – Turda*, str. 416.

²⁵ Mažuran, "Tri komorska grada," str. 51; Sršan, "Kako je Osijek 1809. godine postao slobodan i kraljevski grad," str. 23.

²⁶ Pregovori se mogu pratiti u gradskim zapisnicima od 1802. do 1809. godine. *Zapisnici općine Osijek: Protocollum des Stadt-Raths zu Esseg: 1794.-1809.*, ur. Stjepan Sršan (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2000).

²⁷ Usp. *Zapisnici općine Osijek*, str. 349, 421, 475, 556, 588.

²⁸ Otkup za oslobođenje iznosio je 183.723 forinti, a za dodatne je poreze grad bio dužan izdvojiti dodatnih 50.000 forinti, čime je svota narasla na ukupno 233.723 forinti. Taj su iznos, uz vladarevo dopuštenje, Osječani trebali isplatiti u trima ratama u roku od tri godine. *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 30, 33.

²⁹ *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 35.

³⁰ *Zapisnici općine Osijek*, str. 617.

³¹ U izvorima nalazimo različite nazive za osječku gradsku općinu u razdoblju od 1786. do 1809. godine. U spisima se najčešće označava samo kao grad (njem. *Stadt*, lat. *civitas*). Ponekad naziv glasi "općina ujedinjenoga komorskoga grada Osijeka" (njem. *Communität der Vereinigten Kammeral Stadt Esseg*) ili "kraljevski komorski grad Osijek" (njem. *Königliche Kammeral Stadt*).

predmeta građana još potkraj srpnja.³² Naravno, gradska je uprava funkcionirala, makar u tehničkom smislu, sve do službenoga proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom 28. kolovoza. U spomenutom izvješću kraljevskoga povjerenika Mailatha navedeno je da se je tog dana u 8 sati ujutro u gradskoj vijećnici posljednji puta sastalo staro poglavarstvo.³³

Povjerenik u tom dokumentu daje i detaljno izvješće o postupku izbora prve uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka. Točne pak odredbe o njezinu ustrojstvu sadrži 5. glava osloboditeljne povelje: »[...] dozvoljavamo i dopuštamo skupno uzeto općini ovoga našega slobodnoga kraljevskoga grada Osijeka da sukladno domovinskim i municipalnim zakonima i našoj odredbi o izborima koju smo propisali i za druge slobodne i kraljevske gradove Kraljevstva Ugarske i njegove pridodane dijelove, odabere suca i šest vijećnika od kojih će jedan trebati obnašati dužnost gradskog kapetana, s time da u vijeću, izuzev suca i bilježnika, moraju neprestano biti najmanje tri čovjeka koji poznaju domovinske zakone. Izbornu gradsko zastupstvo treba imati 40 zastupnika kojima će predsjedavati pučki sudac. Slobodnim glasovima izabranih zastupnika postaviti će se redoviti bilježnik, podbilježnik, registrator, odvjetnik, blagajnik, te protustavnik jedne i druge blagajne koji će ujedno obnašati službu sirotinjskog skrbnika, pučki sudac, podkomornik, upravitelj vojnog skladišta i ostali niži činovnici i službenici.«³⁴

Prema povelji, na čelu grada bilo je poglavarstvo sastavljeno od suca i 6 senatora, kao tijelo s izvršnim i sudbenim ovlastima. Zastupstvo, odnosno izabranu općinu (*electa communitas*) činilo je 40 građana na čelu s pučkim tribunom. Ono je u prvom redu djelovalo kao gradsko izbornu tijelo.³⁵ Struktura osječke uprave (*Slika 1*) bila je slična onoj u Požegi, Karlovcu ili Pešti, čija su poglavarstva također činili sudac i 6 senatora.³⁶

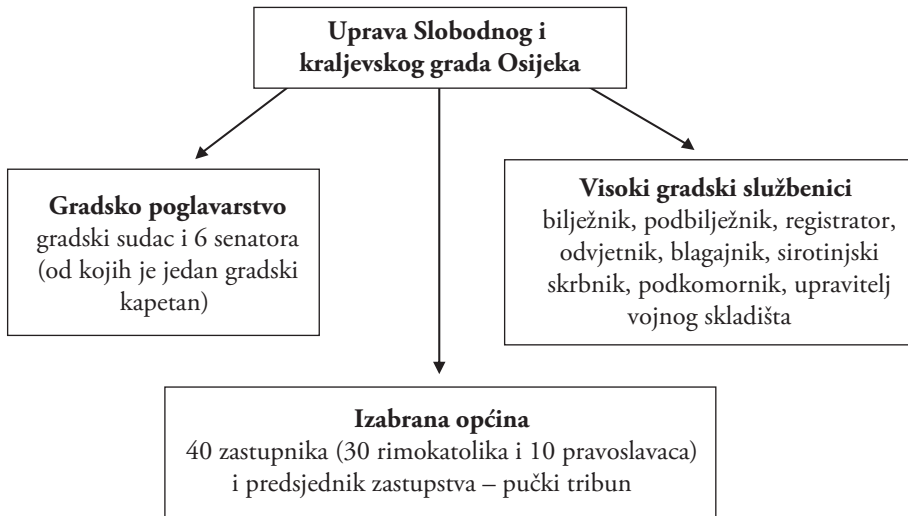
³² Nakon navedenoga slijedi niz naknadnih upisa o predmetima koji su iz nekoga razloga izostavljeni prilikom sastavljanja zapisnika za ranije sjednice, pa su doneseni na kraju knjige kao svojevrsni ispravak. Temeljem toga možemo zaključiti kako je gotovo izvjesno da redovnih zasjedanja poglavarstva komorskoga grada Osijeka nakon 22. srpnja nije bilo.

³³ *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 37.

³⁴ *Diploma Elibertationis*, str. 88, 90.

³⁵ O upravi slobodnih i kraljevskih gradova usp. Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (Zagreb: Pravni fakultet, 1985), str. 220-221. O ustrojstvu osječke gradske uprave usp. Vesna Božić-Drljača i Danijel Jelaš, *Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka: 1809.-1850: Sumarni inventar* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2016), str. 43-44; Danijel Jelaš, "Funkcioniranje gradske uprave i statuti Osijeka 1809.-1945.," *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 68.

³⁶ Samo za ilustraciju, u poglavarstvu Varaždina, Novoga Sada, Sombora i Subotice bilo je 12 senatora, jednako kao i u Pečuhu i Stolnom Biogradu, a u Gradecu ih je bilo 8. I status, odnosno mandat, suca i senatora bio je različit između gradova. Osječki su članovi poglavarstva birani na mandat od 3 godine. Primjerice mandat suca u Subotici bio je dvije godine, a senatori su birani doživotno. U Pečuhu je tamošnja izabrana općina bila sastavljena od 90 zastupnika, na čelu s čak 3 pučka tribuna – Nijemac, Mađar i Hrvat, što govori da je prilikom izbora gradske vlasti, kao i u slučaju Osijeka, bitan bio i etnički kriterij. István Kállay, "Székesfehérvár kiváltáglevelei." *Fejér megyei történeti évkönyv* 8 (1978): str. 162;

Slika 1. Ustrojstvo uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka na temelju 5. točke osloboditeljne povelje

Peta glava osloboditeljne povelje sadrži detaljne upute i o načinu raspisivanja i provođenja izbora, trajanju mandata pojedinih službi te o raspuštanju i suspendiranju službenika: »Prema pravilu ostalih slobodnih kraljevskih gradova slobodnim će se glasovanjem odabrati sposobni i prikladni ljudi za spomenute službe. Službe zakonito izabranih činovnika će biti doživotne te ih se neće moći otpustiti bez naše dozvole i prethodnog znanja. Gradsko poglavarstvo će pak imenovati bilježnika, podbilježnika i odvjetnika, a izbor suca, kapetana i pučkog tribuna u slučaju ispražnjenja, kao i službe vijećnika i članova izbornog gradskog zastupstva, obavljat će se svake tri godine, ukoliko nužda ne nametne raniji izbor. Za njega se od naše Ugarske dvorske komore uvijek treba tražiti prethodnu dozvolu. Izbori će se održavati zadnjega dana u mjesecu prosincu u prisutnosti našeg posebno imenovanog kraljevskog povjerenika ili bez njega ukoliko on dobije izuzeće. Izorno će gradsko zastupstvo propisno, prema običaju koji vrijedi i u slučaju ostalih gradova, sazvati kraljevski povjerenik ili, ukoliko on dobije izuzeće, gradsko poglavarstvo. Treba prethodno predložiti tri osobe za svaku službu od kojih se većina glasova biraju novi službenici ili potvrđuju prijašnji.«³⁷

Andor Csizmadia, "Pécs városjoga a város felszabadulásakor," u *Tanulmányok Pécs város történetéből*, ur. László Sándor, str. 30-42 (Pečuh: Baranya Megyei Levéltár, 1982), str. 34-35; Slaven Bačić i Stevan Mačković, "Diploma Slobodnog kraljevskog grada Maria Theresiopolis od 1779. godine," *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 405.

³⁷ *Diploma Elibertationis*, str. 90.

Izboru članova gradske uprave pristupljeno je 29. kolovoza, dan nakon ceremonije proglašenja povlastica. Kraljevski je povjerenik prvo imenovao Petra Bogojevića za redovnog bilježnika, da bi postupak mogao biti regularno proveden i evidentiran. Potom je predložio 30 građana katoličke i 10 pravoslavne vjeroispovijesti za zastupnike izabrane općine, koji su zatim prisegnuli. Pišući o kriterijima za izbor gradskih zastupnika, Mailath je naveo da je dio odabran zbog naobrazbe, dio zbog zasluga, a važni su bila također razboritost i miroljubiva narav. Zastupnik Pavao Fesmayer izabran je pritom za pučkoga tribuna. Što se tiče izbora gradskoga suca, građani su se već ranije, uputivši povjereniku pisani podnesak, izjasnili da bi na toj poziciji najradije vidjeli Ivana Baranyaya, dotadašnjega redovnog tajnika Virovitičke županije. Prema Mailathovu izvješću, pravno znanje i zasluge u službi bile su presudne za taj odabir, koji je jednoglasno među zastupnicima prihvaćen. Zastupstvo je za gradskoga kapetana većinom glasova izabralo Aleksandra Čavraka (profesora opće povijesti na Zagrebačkoj akademiji) i još pet senatora, točnije Josipa Krmpotića (odvjetnika komorskoga prava), Ljudevita Vrabeca (tajnika slobodnoga i kraljevskoga grada Koprivnice), Antuna Joanovića (umirovljenoga osječkoga suca), Josipa Fatza (bivšega senatora) i Martina Mollera (bivšega senatora).³⁸ Raniji gradski rizničar i blagajnik Karlo Breyer ponovo je izabran na tu dužnost, a bivšega vijećnika Mihaela Czacha zastupstvo je izabralo za skrbnika siročadi i likvidatora. Takav izbor, s obzirom na profesionalni profil pojedinih članova poglavarstva i čelnika pojedinih gradskih službi, jasno pokazuje nastojanja da se na ključne pozicije biraju i imenuju osobe s iskustvom rada u javnoj upravi. Time je dobiven određen kontinuitet u administrativno-operativnom smislu, što je svakako olakšalo prilagodbu gradske uprave novim okolnostima (usp. *Tablicu 1*).

Tablica 1. Članovi poglavarstva, izabrane općine i visoki gradski službenici 1809. godine³⁹

Ustrojstvo	Ime i prezime	Funkcija
Poglavarstvo	Ivan Baranyay	sudac
	Aleksandar Čavrak	senator, gradski kapetan
	Josip Fatz	senator
	Pavao Fesmayer	senator
	Antun Joanović	senator
	Josip Krmpotić	senator
	Ljudevit Vrabec	senator

³⁸ *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 38-39.

³⁹ Podatci su preuzeti iz: *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 38-45; *Zapisnik poglavarstvenih odluka*, str. 8-10. Urednik Stjepan Sršan za potrebe tih izdanja u načelu je kroatizirao njemačka i mađarska osobna imena, a pojedina je imena prema vlastitoj prosudbi prenio suvremenim hrvatskim slovopisom. Takve smo zapise imena preuzeli, uz neznatne dorade.

Ustrojstvo	Ime i prezime	Funkcija
Izabrana općina	Pavao Fesmayer	pučki tribun
	Bazilije Argirović	zastupnik
	Mihael Axmann	zastupnik
	Pavao Baić	zastupnik
	Antun Bartolović	zastupnik
	Georgije Bozda	zastupnik
	Ivan Čivić	zastupnik
	Pavao David	zastupnik
	Mihael Fogeczer	zastupnik
	Franjo Follert	zastupnik
	Ivan Göczinger	zastupnik
	Josip Hangl	zastupnik
	Antun Hartmann	zastupnik
	Mihael Hermann	zastupnik
	Toma Hudovszky	zastupnik
	Josip Ivanošić	zastupnik
	Luka Jelenić	zastupnik
	Georgije Joanović	zastupnik
	Izaija Jocković	zastupnik
	Jovan Jurković	zastupnik
	Franjo Katzhaller	zastupnik
	Kristofor Klinger	zastupnik
	Ivan Lautenbach	zastupnik
	Martin Lebanović	zastupnik
	Antun Lechner	zastupnik
	Ilija Lekić	zastupnik
	Josip Mlinarić	zastupnik
	Pavao Nešković	zastupnik
	Matija Neurohr	zastupnik
	Stefan Novaković	zastupnik
	Matija Petrović	zastupnik
Sebastijan Redelstein	zastupnik	
Gašpar Reisner	zastupnik	
Antun Steger	zastupnik	

Ustrojstvo	Ime i prezime	Funkcija
Izabrana općina	Antun Tajčević	zastupnik
	Franjo Thill	zastupnik
	Sebastijan Türner	zastupnik
	Matija Vagner	zastupnik
	Sebastijan Vagner	zastupnik
	Ignacije Valter	zastupnik
	Timotej Vuković	zastupnik
Visoki gradski službenici	Petar Bogojević	redoviti bilježnik
	Grgur Filković	podbilježnik
	Juraj Ligatić	redoviti odvjetnik
	Karlo Breyer	rizničar
	Franjo Brunsluk	podrizničar
	Augustin Moeke	zapovjednik straže
	Antun Bacsay	čuvar tamnice
	Bazilije Nikolić	ročelnik urbara
	Mihael Czach	sirotinjski skrbnik i protustavnik

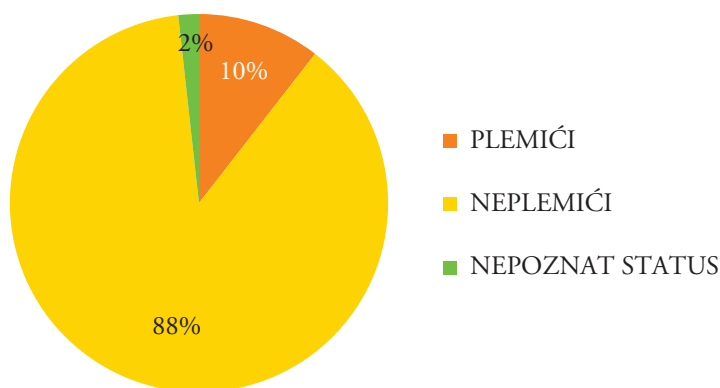
5. Sociodemografska analiza članova prvoga sastava uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka 1809. godine

Za utvrđivanje i analizu sociodemografskih obilježja članova prve uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka korištena su dva temeljna izvora – Upisnik građana i Knjiga začasnih građana. Oni sadrže podatke o vjerskoj, zavičajnoj i etničkoj pripadnosti građana te njihovu zanimanju. Ta su saznanja dopunjena podacima iz poimeničnoga općega popisa stanovništva iz 1814. godine, grunтовnih knjiga i poreznih evidencija. Kao što je rečeno, u tim se izvorima upisi uglavnom ne odnose na 1809. godinu pa je nužan stanoviti oprez pri donošenju zaključaka.⁴⁰

Sociodemografska analiza obuhvaća 57 članova uprave: 7 članova poglavarstva, 40 zastupnika izabrane općine s predsjedavajućim i 9 visokih službenika. Od svih navedenih osoba, tri visoka službenika (Karlo Breyer, Antun Bacsay i Bazilije Nikolić) nisu evidentirana ni u Upisniku građana ni u Knjizi začasnih građana. Podatke o njihovim dužnostima sadrži isključivo Mailathovo izvješće, a Antun Bacsay i Bazilije Nikolić evidentirani su još u popisu stanovništva iz 1814.

⁴⁰ Za sve dostupne podatke o svim članovima uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka usp. *Prilog* (na kraju rada).

godine.⁴¹ Iz spomenutoga izvješća o Karlu Breyeru doznajemo tek da je imenovan za rizničara, uz napomenu da je tu dužnost obnašao i prije.⁴² Što se tiče Upisnika građana i Knjige začasnih građana, raspolažemo s podacima za 92,98% obrađenih članova gradske uprave. Pribrojimo li još podatke iz popisa stanovništva iz 1814. godine, poznat nam je status 98,24% članova. Prema staleškoj pripadnosti, od 57 članova uprave plemića je bilo 6 (10,53%), neplemenitih 50 (87,71%), a za jednoga člana podataka nema (1,75%). U Poglavarstvu je samo gradski sudac Ivan Baranyay bio plemenitoga roda, a ostali su plemići (Matija Petrović, Stefan Novaković, Josip Ivanošić, Gašpar Reisner, Jovan Jurković) bili zastupnici izabrane općine (usp. *Grafikon 1*).⁴³

Grafikon 1. Sastav gradske uprave prema staleškoj pripadnosti⁴⁴

Želimo li izračunati reciprocitet zastupljenosti pojedine kategorije građana u gradskoj upravi, potrebno je vidjeti distribuciju tih kategorija u čitavoj populaciji osoba s građanskim statusom. Nažalost, u navedenim evidencijama građana zabilježeno je samo vrijeme stjecanja građanskoga statusa, a ne i datum kada je on prestao, primjerice smrću građanina ili njegovim istupanjem iz općine. Posljedica je toga da se zapravo na temelju evidencija ne može posve točno reći koji su sve stanovnici Osijeka u nekom trenutku uživali taj status. Međutim, ako uzmemo u obzir da je prvi upis u Knjizi začasnih građana za 1809. godinu unesen tek 26. listopada, nećemo mnogo pogriješiti pretpostavimo li da eventualnih

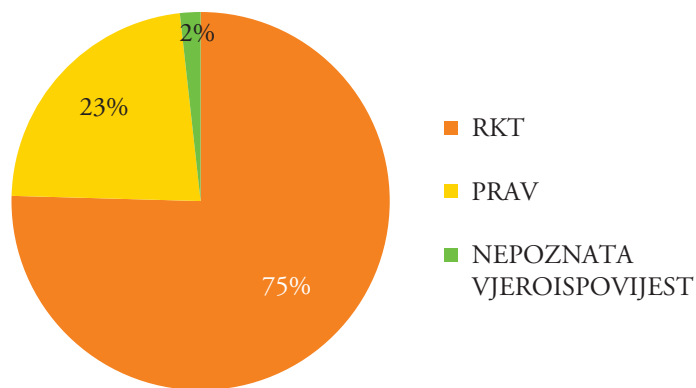
⁴¹ Usp. PPGG; PPDG.

⁴² *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 42. U Upisniku građana navedeno je da je Czach bio trgovac i rizničar grada, a u Knjizi začasnih građana da je bio samo trgovac. UG, str. 28-29; KZG, str. 3. Taj je podatak vjerojatno netočan jer Mailath Czacha spominje kao izabranoga skrbnika za siročad i protustavnika. *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 42.

⁴³ KZG, str. 1-4; UG, passim; Lovaš, *Građani*, str. 50-111, 114-128.

⁴⁴ Podatci su preuzeti iz: UG; PPGG, PPDG, PPUNG.

smrti građana i istupanja iz općine u narednih nešto više od dva mjeseca nije moglo biti toliko da bi to bitno utjecalo na rezultat analize. Tako je u evidencijama građana 1809. godine upisano 8 plemića, odnosno 3,41% od ukupno 234 upisa. To znači da ih je većina (njih 6) ušla u sastav gradske uprave, pri čemu je jedan od njih biran i za suca. S nešto više ograde i opreza donosimo podatke za čitavo razdoblje mandata prve uprave, od 1809. do 1812. godine.⁴⁵ Tako se je do kraja 1812. godine broj upisa popeo na 519, od čega je plemića bilo 15 ili 2,89%, iz čega je vidljivo da odstupanja nisu znatna u usporedbi s podacima samo za 1809. godinu.⁴⁶ Očigledno je, i u neku ruku očekivano, da su plemići kao pripadnici društvene elite imali veći pristup visokim funkcijama u gradskoj upravi, iako im staleška pripadnost u formalnopravnom smislu nije davala nikakvu prednost u odnosu na ostale građane.

Grafikon 2. Vjerski sastav prve gradske uprave⁴⁷

Podatci o vjeroispovijesti obrađenih članova prve gradske uprave dostupni su za njih 54, a nalazimo ih uglavnom u Upisniku građana. Religijska pripadnost za dvojicu (Antuna Bacsaya i Pavla Neskovića) utvrđena je pomoću popisa stanovništva iz 1814. godine, a podatak o vjeroispovijesti Karla Breyera nepoznat je. Od ukupnoga broja obrađenih članova uprave 3/4 bio je rimokatoličke, a oko 1/4 pravoslavne vjeroispovijesti (Grafikon 2).⁴⁸ Od članova poglavarstva pravosla-

⁴⁵ Sastav osječke uprave do kraja trogodišnjega mandata većinom je ostao isti. Jedno je vrijeme (tijekom 1811. i 1812. godine) s dužnosti bio prisiljen odstupati sudac Baranyay zbog optužbi za zlouporabu položaja. Umjesto njega dužnost je gradskoga čelnika privremeno obnašao Aleksandar Čavrak, a zatim Josip Krmpotić. Stjepan Sršan, "Gradonačelnici Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka," *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 86; Božić-Drljača i Jelaš, *Poglavarstvo*, str. 41-42.

⁴⁶ KZG, str. 1-11; UG, passim; Lovaš, *Građani*, str. 50-111, 114-129.

⁴⁷ Podatci preuzeti iz: UG; PPGG; PPDG.

⁴⁸ Osječke gradske povlastice ne popisuju izravno da je pripadnost određenoj vjeroispovijesti jedan od uvjeta za stjecanja građanskoga statusa, ali je određeno da pravo stanovanja i posjedovanja zemljišta i

vac je bio senator Antun Joanović, a u izabranoj općini moralo ih je biti 10, kako doznajemo iz Mailathova izvješća. Među visokim službenicima bila su dvojica pravoslavaca: podbilježnik Grgur Filković i pročelnik urbara Bazilije Nikolić. Prema upisima u evidencije građana za 1809. godinu, od njih 234, katolika je bilo 162 (69,23%), a pravoslavaca 72 (30,76%). Gotovo su isti omjeri za razdoblje do 1809. do 1912. Od 519 upisanih građana katolika je 358 (68,97%), pravoslavaca 159 (30,63%), a za dvojicu upisanih (0,38%) nemamo podatke. Prema Sršanu, pravoslavaca je u ukupnoj populaciji Osijeka bilo 18%, pa iz toga izvlači zaključak da je to posljedica sve boljega, pa i povlaštenoga, statusa pravoslavnoga stanovništva u Habsburškoj Monarhiji te savezničkih odnosa Bečkoga dvora i srpskih ustanika protiv Osmanlija.⁴⁹ Sršan ne navodi kako je došao do udjela pravoslavnoga stanovništva, ali kasnije u tekstu daje približnu brojku od 21% pravoslavnih muškaraca u općem popisu stanovništva iz 1814. godine, pa se može reći da se je broj pravoslavaca kretao oko petine ukupnoga broja stanovnika Osijeka.⁵⁰ Međutim, upitno je koliko su prihvatljive Sršanove interpretacije. Prije svega, uključenost pravoslavnih građana u rad osječke općinske uprave nije nikakva novost vezana za položaj pravoslavnoga stanovništva u Habsburškoj Monarhiji i politiku Dvora prema susjednim krajevima, nego je to stvar demografskih i društvenih odnosa u gradu. Najbolji je primjer rotacija na mjestu gradskoga suca komorske općine Donji grad.⁵¹ Nadalje, među pravoslavicima bilježimo znatan broj trgovaca i nekoliko plemića, što je najvjerojatniji razlog zašto je njihov udio u građanstvu nešto veći nego u ukupnoj populaciji grada. S obzirom na to da su se članovi gradske uprave birali iz redova građana, suprotno Sršanovim tvrdnjama, pravoslavce u upravi možemo čak smatrati blago podzastupljenom skupinom. Naposlijetku, koji god podatak uzeli kao mjerodavan, odstupanja su prevelika da bismo samo na temelju toga izvodili zaključke o povoljnom ili nepovoljnom društvenom položaju te vjerske zajednice u gradu.

Pri razmatranju sociodemografskih obilježja članova osječke gradske uprave zanimljivi su i podatci o njihovoj podrijetlu iz Upisnika građana (*Grafikon 3*).⁵² Od 57 obrađenih članova 61,40% lokalnoga je podrijetla, točnije onih

državnoga posjeda na području grada imaju isključivo rimokatolici, grkokatolici i pravoslavci. *Diploma Elibertationis*, str. 96. Za dobivanje građanstva bilo je nužno posjedovati nekretninu na području općine, pa je taj status ostao nedostupan tada malobrojnim židovima i protestantima. Zvezdana Sikirić, "Građani Slobodnog i Kraljevskog Grada Zagreba prema Knjizi građana (1733-1799)," *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29 (1996): str. 103; Lovaš, *Građani*, str. 17; *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 47.

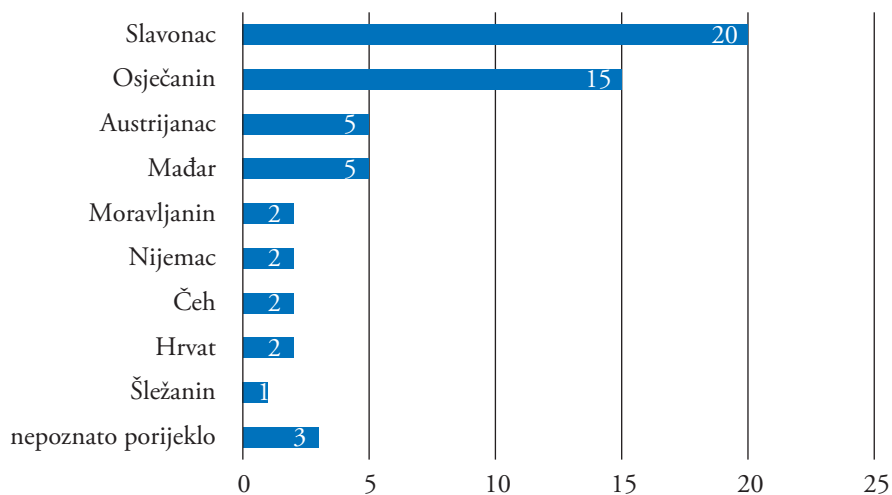
⁴⁹ *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 39.

⁵⁰ *Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.*, str. 47; Božić Bogović, "Demografska slika Osijeka," str. 203.

⁵¹ Jedna od tri skupine iz čijih je redova svake treće godine biran gradski sudac bili su pravoslavci, uglavnom srpske narodnosti. *Podnesci općine Donji grad Osijek 1742.-1759.*, ur. Stjepan Sršan (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2011), str. 14-15.

⁵² U izvorniku je to rubrika *Natio*. Uglavnom je u pitanju naznaka mjesnoga ili pokrajinskoga podrijetla (Osječanin, Slavonac), a ponekad se radi o izrazu koji bi se mogao uzeti i kao etnonim (Nijemac,

koji su prilikom upisa zabilježeni kao Osječani (20) i Slavonci (15), a 33,33% podrijetlom je iz drugih krajeva unutar ili izvan Habsburške Monarhije. Za trojicu (5,43%) podataka nema. U drugonavedenoj skupini prednjače pojedinci podrijetlom iz krajeva gdje se govori njemačkim jezikom (47,05%), od čega je najviše Austrijanaca (5). Što se drugih tiče, najzastupljeniji su Mađari (5), zatim slijede Česi, Moravljani i Hrvati (podrijetlom iz tadašnje Hrvatske) s po dva predstavnika. Te se vrijednosti ne razlikuju znatno u odnosu na podatke u evidencijama građana za 1809. godinu. Od 234 upisa, 143 (61,11%) odnosi se na građane lokalnoga podrijetla, a 91 (38,88%) podrijetlom izvan granica Slavonije. Taj se omjer, uzmemo li u obzir razdoblje od 1809. do 1812. godine, mijenja ponešto u korist građana lokalnoga podrijetla. Od 519 upisanih za njih 358 (68,97%) navedeno je da su Osječani ili Slavonci, podrijetlom iz drugih krajeva je 160 (30,82%) građana, a za jednoga građanina (0,19%) podatak nije naveden. U svakom slučaju, kada govorimo o podrijetlu, odnosi u upravi približno odražavaju odnose u građanstvu i općenito vrlo heterogenu strukturu cjelokupnoga stanovništva Osijeka, što je dugo vremena bilo jedno od temeljnih identitetskih obilježja grada.

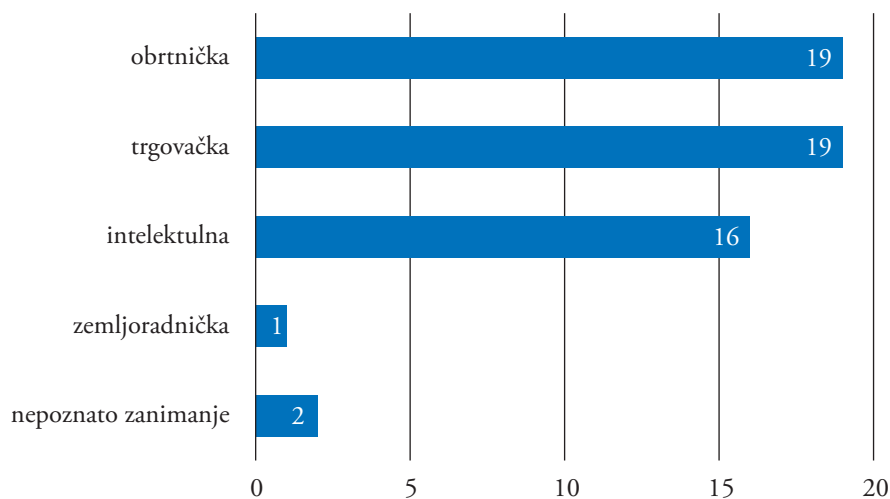

Grafikon 3. Članovi gradske uprave u Osijeku 1809. prema porijeklu⁵³

Mađar). S obzirom na društveno-povijesni kontekst nastanka izvora, vrlo je teško do kraja rastumačiti njihovo značenje. Recimo, izraza Hrvat, po svoj prilici ovdje nije etnonim, nego naznaka pokrajine ili zemlje podrijetla, točnije tadašnje Hrvatske, a Slavonac je onaj podrijetlom iz Slavonije. Dokaz tomu je i znatan broj pravoslavnih Slavonaca. Takve identitetske odrednice u vrijeme samih začetaka formiranja srednjoeuropskih nacija nipošto nisu iznenađujuće. Usp. Lovaš, *Gradani*, str. 30-31.

⁵³ UG, passim.

Ništa manje zanimljivi nisu ni podatci o zanimanjima obrađenih članova osječke gradske uprave (*Grafikon 4*). Njih možemo pronaći u Upisniku građana, Knjizi začasnih građana, ali i popisu stanovništva iz 1814. godine. Za potrebe ove analize korišten je Upisnik građana, jer ta evidencija sadrži najpreciznije i najkompletnije zapise o tom.⁵⁴ Prema upisanim podacima, zanimanja članova prve osječke uprave mogu se podijeliti u četiri kategorije: obrtnička, trgovačka, zemljoradnička i intelektualna.

Grafikon 4. Udio zanimanja među članovima gradske uprave u Osijeku⁵⁵

Među dužnosnicima osječke lokalne samouprave i visokim gradskim službenicima u jednakoj su mjeri bila zastupljena obrtnička i trgovačka zanimanja – obje skupine s po 19 članova (33,33%). Druga najzastupljenija skupina intelektualna su zanimanja sa 16 članova (28,07%), a samo jedan član uprave bavio se je zemljoradnjom (1,75%).⁵⁶ Za dvojicu članova ni u jednom od korištenih izvora nema podatka o zanimanju. Obrtničkih zanimanja zabilježeno je ukupno 15: tesar (2), krojač (1), duhanar (1), remenar (1), pekar (1), knjigoveža (1), kovač (1), bačvar (2), kožar (3), pivar (1), zlatar (1), staklar (1), zidar (1), voskar (1) i užar (1). Promatramo li udio spomenutih kategorija zanimanja po

⁵⁴ Primjerice, za člana poglavarstva Josipa Fatza navedeno je da je bio ljekarnik i senator, tj. da je prije obnašanja dužnosti u upravi po zanimanju bio ljekarnik, toga podatka nema u Knjizi začasnih građana. UG, str. 74-75.

⁵⁵ Podatci su preuzeti iz: UG, PPDG.

⁵⁶ UG, str. 76.

tijelima vlasti, vidimo da intelektualna zanimanja prednjače u poglavarstvu i među visokim službenicima, a u izabranoj općini većinom su zastupljeni obrtnici i trgovci. Sagledamo li zanimanja cjelokupnoga građanstva 1809. godine, uočavamo vrlo znakovite nerazmjere. Naime, od 234 građanina upisana u evidencije najviše je obrtnika 138 (58,97%). Slijede trgovačka zanimanja 60 (25,64%), intelektualna 23 (9,82%), zemljoradnička 11 (4,7%), a za dvojicu članova uprave (0,85%) podataka nema. Donekle sličnu raspodjelu imamo za razdoblje od 1809. do 1812. godine na uzorku od 519 upisa: obrtnička zanimanja 329 (63,39%); trgovačka zanimanja 110 (21,19%); intelektualna zanimanja 36 (6,93%); zemljoradnička zanimanja 39 (2,05%); nepoznato 5 (0,93%). Razlike u zastupljenosti pojedinih kategorija građana u lokalnoj vlasti najlakše je objasniti za one koji se bave intelektualnim zanimanjima jer je i u osloboditeljnoj povelji i u Mailathovu izvješću jasno navedeno da je učenost jedan od preduvjeta za izbor dijela dužnosnika, kao i za pojedine visoke službe u gradskoj upravi. Zanimljiv je i podatak da je gotovo 70% svih građana za koje je navedeno u evidencijama za 1809. godinu da se bave nekim od intelektualnih zanimanja angažirano na poslovima javne uprave.⁵⁷ Kada je riječ o ostalim zanimanjima, naobrazba je vrlo vjerojatno jedan od razloga zašto imamo veći broj trgovaca u odnosu na zastupljenost među građanstvom, u odnosu na obrtnike i zemljoradnike, a vezano za u prosjeku nešto bolji materijalni i društveni položaj trgovaca u zajednici.⁵⁸

Tablica 2. Pregled podataka o članovima uprave slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809. godine

Ime i prezime	Funkcija u gradskoj upravi	Vjerska pripadnost	Zanimanje osim funkcije u gr. upravi	Plemić	Porijeklo	Gradska četvrt ⁵⁹
Bazilije Argirović	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Slavonac	Donji grad
Mihael Axmann	zastupnik	rimokatolik	tesar	ne	Austrijanac	Donji grad

⁵⁷ Malobrojnost obrazovanih pojedinaca među građanima na neki je način i odraz toga što se Osijek, unatoč statusu administrativnoga, gospodarskoga i vojnoga središta te prometnoga čvorišta, nije do toga vremena uspio osobito afirmirati kao kulturna sredina. Tomu je zasigurno pridonio i izostanak visoko-obrazovnih institucija, napose nakon ukidanja franjevačkoga kolegija u drugoj polovici 18. stoljeća.

⁵⁸ Tek će daljnja istraživanja gospodarskih i društvenih odnosa u Osijeku u prvoj polovici 19. stoljeća na temelju popisa i sličnih izvora pokazati valjanost te teze, jer bi se tako statistički mogao povezati materijalni položaj pojedinaca i njihovih profesija.

⁵⁹ Podatci su preuzeti većinom iz općeg popisa stanovništva iz 1814. godine te su dopunjeni s podacima iz gruntovnih knjiga i glavnih poreznih knjiga. Upisi u gruntovne knjige kreću od 1809., a u porezne od 1811. godine. Vidi: dopunski izvori u Prilogu.

Ime i prezime	Funkcija u gradskoj upravi	Vjerska pripadnost	Zanimanje osim funkcije u gr. upravi	Plemić	Porijeklo	Gradska četvrt ⁵⁹
Antun Bacsay ⁶⁰	čuvar tamnice	rimokatolik	-	ne	-	Gornji grad
Pavao Baić	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Slavonac	Unutarnji i Novi grad
Ivan Baranyay	gradski sudac	rimokatolik	-	da	Mađar	Gornji grad
Antun Bartolović	zastupnik	rimokatolik	trgovac	ne	Slavonac	Donji grad
Petar Bogojević	redoviti bilježnik	rimokatolik	-	ne	Slavonac	Unutarnji i Novi grad
Karlo Breyer	rizničar	-	-	-	-	-
Georgije Bozda	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Slavonac	Donji grad
Franjo Brunslík	podrizničar	rimokatolik	duhanar	ne	Čeh	Gornji grad
Mihael Czach	sirotinjski skrbnik i protustavnik	rimokatolik	trgovac	ne	Osječanin	Unutarnji i Novi grad
Aleksandar Čavrak	gradski kapetan	rimokatolik	-	ne	Slavonac	Unutarnji i Novi grad
Ivan Čivić	zastupnik	rimokatolik	trgovac	ne	Slavonac	Gornji grad
Pavao David	zastupnik	rimokatolik	voskar	ne	Osječanin	Unutarnji i Novi grad
Josip Fatz	senator	rimokatolik	ljekarnik	ne	Moravljani	Unutarnji i Novi grad
Pavao Fesmayer	pučki tribun	rimokatolik	užar	ne	Slavonac	Unutarnji i Novi grad
Grgur Filković	podbilježnik	pravoslavac	-	ne	Slavonac	-
Mihael Fogeczer	zastupnik	rimokatolik	bačvar	ne	Slavonac	Donji grad
Franjo Follert	zastupnik	rimokatolik	staklar	ne	Austrijanac	Unutarnji i Novi grad

⁶⁰ Podatci prema: PPGG.

Ime i prezime	Funkcija u gradskoj upravi	Vjerska pripadnost	Zanimanje osim funkcije u gr. upravi	Plemić	Porijeklo	Gradska četvrt ⁵⁹
Ivan Göczinger	zastupnik	rimokatolik	kožar	ne	Osječanin	Gornji grad
Josip Hangl	zastupnik	rimokatolik	kovač	ne	Slavonac	Unutarnji i Novi grad
Antun Hartmann	zastupnik	rimokatolik	zidar	ne	Austrijanac	Gornji grad
Mihael Hermann	zastupnik	rimokatolik	pekar	ne	Nijemac	Gornji grad
Toma Hudovszky	zastupnik	rimokatolik	mjernik Virovitičke županije	ne	Mađar	Gornji grad
Josip Ivanošić	zastupnik	rimokatolik	-	da	Osječanin	Unutarnji i Novi grad
Luka Jelenić	zastupnik	rimokatolik	trgovac	ne	Slavonac	Donji grad
Antun Joanović	senator	pravoslavac	trgovac, senator	ne	Slavonac	Donji grad
Georgije Joanović	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Slavonac	Donji grad
Izaija Jocković	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Slavonac	Gornji grad
Jovan Jurković	zastupnik	pravoslavac	trgovac	da	Slavonac	Donji grad
Franjo Katzthaller	zastupnik	rimokatolik	trgovac	ne	Osječanin	Gornji grad
Kristofor Klinger	zastupnik	rimokatolik	knjigoveža	ne	Čeh	Unutarnji i Novi grad
Josip Krmpotić	senator	rimokatolik	-	ne	Osječanin	Donji grad
Ivan Lautenbach	zastupnik	rimokatolik	zemljoradnik	ne	Mađar	Unutarnji i Novi grad
Martin Lebanović	zastupnik	rimokatolik	krojač	ne	Slavonac	Gornji grad
Antun Lechner	zastupnik	rimokatolik	pivar	ne	Osječanin	Gornji grad

Ime i prezime	Funkcija u gradskoj upravi	Vjerska pripadnost	Zanimanje osim funkcije u gr. upravi	Plemić	Porijeklo	Gradska četvrt ⁵⁹
Ilija Lekić	zastupnik	rimokatolik	trgovac	ne	Slavonac	Unutarnji i Novi grad
Juraj Ligatić	redoviti odvjetnik	rimokatolik	-	ne	Hrvat	-
Josip Mlinarić	zastupnik	rimokatolik	remenar	ne	Osječanin	Gornji grad
Augustin Moeke	zapovjednik straže	rimokatolik	tipograf	ne	Šležanin	Unutarnji grad
Martin Moller	senator	rimokatolik	-	ne	Moravljani	Unutarnji i Novi grad
Pavao Nešković	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Osječanin	Donji grad
Matija Neurohr	zastupnik	rimokatolik	liječnik	ne	Austrijanac	-
Bazilije Nikolić ⁶¹	pročelnik urbara	pravoslavac	-	ne	-	Donji grad
Stefan Novaković	zastupnik	pravoslavac	dvorski zastupnik	da	Slavonac	Donji grad
Matija Petrović	zastupnik	rimokatolik	računovođa Virovitičke županije	da	Osječanin	-
Sebastijan Redelstein	zastupnik	rimokatolik	kožar	ne	Osječanin	Gornji grad
Gašpar Reisner	zastupnik	rimokatolik	trgovac	da	Mađar	-
Antun Steger	zastupnik	rimokatolik	kožar	ne	Mađar	Unutarnji i Novi grad
Antun Tajčević	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Osječanin	Donji grad
Franjo Thill	zastupnik	rimokatolik	bačvar	ne	Osječanin	Unutarnji i Novi grad
Sebastijan Turner	zastupnik	rimokatolik	trgovac	ne	Nijemac	Gornji grad

⁶¹ Podatci prema: PPDG.

Ime i prezime	Funkcija u gradskoj upravi	Vjerska pripadnost	Zanimanje osim funkcije u gr. upravi	Plemić	Porijeklo	Gradska četvrt ⁵⁹
Matija Vagner	zastupnik	rimokatolik	tesar	ne	Austrija- nac	Unutarnji i Novi grad
Sebastijan Vagner	zastupnik	rimokatolik	zlatar	ne	Osječanin	Gornji grad
Ignacije Valter	zastupnik	rimokatolik	trgovac željezom	ne	Osječanin	-
Ljudevit Vrabec	senator	rimokatolik	-	ne	Hrvat	-
Timotej Vuković	zastupnik	pravoslavac	trgovac	ne	Slavonac	-

6. Zaključak

Provedenom analizom arhivskih izvora nastojali smo pružiti uvid u neistraženi dio povijesti osječke uprave prve polovice 19. stoljeća davanjem naglasaka na okolnosti i kriterije izbora te sociodemografskih obilježja njezinih visokih dužnosnika. Time smo željeli nadopuniti dosadašnje znanstvene spoznaje, temeljene na radovima autora koji su svoju pozornost usredotočili na pravnopovijesne teme, i pružiti dodatni uvid u društvene čimbenike koji su utjecali na sastav prve gradske uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka iz 1809. godine. Tako je dobivena osnova za određene zaključke, ali i neke pretpostavke čiju će valjanost biti nužno ispitati prigodom nekih budućih istraživanja.

Analiza, kojom je obuhvaćeno 57 članova tadašnje osječke gradske uprave prije svega je dokazala osnovnu tezu iznesenu u uvodu članka da u pogledu sociodemografske strukture ondje nisu posve recipročno zastupljene sve kategorije građana. Takav je rezultat, u načelu, očekivan i s obzirom na tadašnja općedruštvena kretanja i pojedine formalne kriterije primijenjene prilikom njihova izbora na dužnosti u gradskoj upravi, to je također utjecalo na njihovu zastupljenost, kao i na zastupljenost građana koji su se bavili intelektualnim zanimanjima. S obzirom na navedeno, veća zastupljenost tih kategorija po sebi ne iznenađuje mnogo. Međutim, svojevrsnim kuriozitetom možemo smatrati činjenicu da je velika većina svih plemića, odnosno svih građana koji se bave intelektualnim zanimanjima zabilježeni u evidencijama za 1809. godinu, bila birana ili imenovana u prvi sastav osječke gradske uprave. To govori kako o malobrojnosti te dvije kategorije u ukupnoj populaciji građanstva, tako i o njihovu velikom utjecaju u zajednici. Najzastupljenije su skupine zanimanja, i to u jednakom broju, trgovci i obrt-

nici, no potonjih je među građanstvom 1809. godine bilo trostruko više. Taj je nerazmjer uvjetovan društvenim položajem i naobrazbom trgovačkoga sloja.

Kada je riječ o vjerskoj pripadnosti i geografsko-etničkomu podrijetlu članova uprave, razlike u odnosu na zastupljenost u građanstvu manje su ili neznatne. Broj je pravoslavaca u izabranoj općini propisan, a promatramo li sastav uprave u cjelini, ta je kategorija građana nešto podzastupljena. Odnos pak domicilnih građana i onih podrijetlom izvan granica Slavonije u upravi približan je onomu među građanima. Ti podatci odražavaju prije svega multikulturni karakter Osijeka i činjenicu da su se doseljenici vrlo brzo mogli integrirati u zajednicu, pa čak biti birani i imenovani na visoke dužnosti u gradu. Postoje čak i primjeri da su se pojedinci doselili u grad upravo da bi 1809. godine stupili na dužnost u upravi. Znakovito je da su tu u pitanju pravni i administrativni stručnjaci, odnosno da je i tu važnu ulogu imao kriterij naobrazbe.

Ukratko, ipak se čini da su obrazovanje i prethodno iskustvo rada na administrativnim poslovima bila sociodemografska obilježja presudna prilikom izbora ili imenovanja na neku visoku dužnost u osječkoj gradskoj upravi. Time se željelo osigurati kontinuitet i dobro funkcioniranje vlasti. Iznimka je vjerska pripadnost, jer su za tamošnju izabranu općinu bile propisane kvote za katolike i pravoslavce.

POPIS IZVORA

Arhivsko gradivo

Državni arhiv u Osijeku

HR-DAOS-6. Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka.

HR-DAOS-10. Gradsko poglavarstvo Osijek.

Literatura

Bačić, Slaven i Stevan Mačković. "Diploma Slobodnog kraljevskog grada Maria Theresiopolis od 1779. godine." *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 394-410.

Beuc, Ivan. *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. Zagreb: Pravni fakultet, 1985.

Bösendorfer, Josip. *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske baranjske, vukovske i srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u srednjem i novom vijeku* (Osijek: Tiskom knjigo i kamenotiskarom Julija Pfeiffera, 1910.

Božić Bogović, Dubravka. "Demografska slika Osijeka od 1809. godine." *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 201-216.

Božić-Drljača, Vesna, Danijel Jelaš. *Poglavništvo slobodnog i kraljevskog grada Osijeka: 1809.-1850: Sumarni inventar*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2016.

Csizmadia, Andor. "Pécs városjoga a város felszabadulásakor." U *Tanulmányok Pécs város történetéből*, ur. László Sándor, str. 30-42. Pécsuh: Baranya Megyei Levéltár, 1982.

Diploma Elibertationis Liberae Regiaeque Civitatis Essekiensis, ur. Ante Grubišić. Osijek: Muzej Slavonije Osijek, 2010.

Jelaš, Danijel. "Funkcioniranje gradske uprave i statuti Osijeka 1809.-1945." *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 65-79.

Kállay, István. "Székesfehérvár kiváltáglevelei." *Fejér megyei történeti évkönyv* 8 (1978): str. 149-200.

Lovaš, Eldina. *Građani slobodnog i kraljevskog grada Osijeka 1809.-1850*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2020.

Mažuran, Ive. "Tri komorska grada." U *Od turskog do suvremenog Osijeka*, ur. Julio Martinčić, str. 21-27. Osijek: Zavod za znanstveni rad HAZU u Osijeku, 1996.

Podnesci općine Donji grad Osijek 1742.-1759., ur. Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2011.

Sikirić, Zvezdana. "Građani Slobodnog i Kraljevskog Grada Zagreba prema Knjizi građana (1733-1799)." *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29 (1996): str. 103-128.

Slobodni i kraljevski grad Osijek 1809.: Libera regiaque civitas Essek 1809, ur. Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.

Sršan, Stjepan. "Gradonačelnici Slobodnog i kraljevskog grada Osijeka." *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 80-116.

Sršan, Stjepan. "Kako je Osijek 1809. godine postao slobodan i kraljevski grad." *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* 10 (2009): str. 15-34.

Vitek, Darko. "Osijek u XVIII. stoljeću – od zasebnih gradskih jedinica do jedinstvenog grada." Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2004.

Zapisnici općine Osijek: Prothocollum des Stadt-Raths zu Esseg: 1794.-1809., ur. Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2000.

Zapisnik Općine Osijek – Tvrđa od 1770. do 1786. godine, ur. Stjepan Sršan. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, 1992.

Zapisnik poglavarstvenih odluka slobodnog i kraljevskog grada Osijeka od 30. kolovoza do zadnjeg dana prosinca 1809. godine u političkim i gospodarskim predmetima, ur. Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.

PRILOG

Članovi prve uprave slobodnoga i kraljevskoga grada Osijeka u izvorima korištenim za analizu njihovih sociodemografskih obilježja

Ime i prezime	Glavni izvori		Dopunski izvori (knjiga, br. kuće)
	KZG (br. stranice)	UG (br. stranice)	
Bazilije Argirović	1	2-3	PPDG, 114
Mihael Axmann	7	2-3	PPDG, 320
Antun Bacsay	-	-	PPGG, 476
Pavao Baić	2	14-15	PPDG, 119
Ivan Baranyay	1	14-15	GKGG, 87, 127
Antun Bartolović	5	14-15	PPDG, 283
Petar Bogojević	1	14-15	PPUNG, 97
Georgije Bozda	2	14-15	PPDG, 231
Karlo Breyer	-	-	-
Franjo Brunlik	3	14-15	PPGG, 295
Mihael Czach	3	28-29	PPUNG, 19
Aleksandar Čvrak	1	28-29	GPKO-I, 60 (Unutarnji grad)
Ivan Čivić	2	28-29	PPGG, 3
Pavao David	2	42-43	PPUNG, 89
Josip Fatz	1	74-75	GKUNG, 57 (Unutarnji grad)
Pavao Fesmayer	1	74-75	PPUNG, 92
Grgur Filković	1	74-75	-
Mihael Fogeczner	1	74-75	PPDG, 213&214
Franjo Follert	5	74-75	PPUNG, 36
Ivan Göczinger	3	90-91	PPGG, 238
Josip Hangl	2	106-107	PPUNG, 67
Antun Hartmann	15	106-107	PPGG, 326
Mihael Hermann	2	106-107	PPGG, 339
Toma Hudovszky	3	106-107	PPGG, 70
Josip Ivanošić	2	118-119	GKUNG, 49, 51 (Novi grad)
Luka Jelenić	2	118-119	PPDG, 122
Antun Joanović	2	118-119	PPDG, 229
Georgije Joanović	2	118-119	PPDG, 73
Izaija Jocković	1	118-119	PPGG, 4

Ime i prezime	Glavni izvori		Dopunski izvori (knjiga, br. kuće)
	KZG (br. stranice)	UG (br. stranice)	
Jovan Jurković	2	118-119	GKDG-I, 204, 233
Franjo Katzthaller	11	130-131	PPGG, 7
Kristfor Klinger	2	130-131	PPUNG, 23
Josip Krmpotić	1	130-131	PPDG, 328
Ivan Lautenbach	2	146-147	PPUNG, 92
Martin Lebanović	2	146-147	PPGG, 13
Antun Lechner	2	146-147	PPGG, 17
Ilija Lekić	2	146-147	PPUNG, 110
Juraj Ligatić	1	146-147	-
Josip Mlinarić	3	162-163	PPGG, 288
Augustin Moeke	4	162-163	PPUNG, 1
Martin Moller	1	162-163	PPUNG, 16
Pavao Nešković	2	178-179	PPDD, 63
Matija Neurohr	2	178-179	-
Bazilije Nikolić	-	-	PPDG, 146
Stefan Novaković	3	178-179	GKDG-I, 74
Matija Petrović	18	208-209	GPKGG-I, 277
Sebastijan Redelstein	2	238-239	PPGG, 228
Gašpar Reisner	2	238-239	GPKDG-I, 9
Antun Steger	2	254-255	PPUNG, 62
Antun Tajčević	2	268-269	PPDG, 105
Franjo Thill	3	268-269	PPUNG, 72
Sebastijan Türner	2	268-269	PPGG, 227
Matija Vagner	-	294-295	GKUNG, 58 (Unutarnji grad)
Sebastijan Vagner	10	294-295	PPGG, 63
Ignacije Valter	2	294-295	-
Ljudevit Vrabec	1	294-295	-
Timotej Vuković	2	294-295	-

Summary

THE MEMBERS OF THE FIRST LOCAL GOVERNMENT OF THE FREE AND ROYAL CITY OF OSIJEK IN 1809

When the city of Osijek received the charter of privileges and became a free and royal city in 1809, a new stage in its historical and legal development began. Although the citizens' request for the charter from the Emperor Francis I was probably mainly motivated by the presumed prospects of the economic development, as it arrived rather late, i.e. some four decades before the feudalism was abolished in the Habsburg lands, its effects were mostly of legal and administrative nature. This is probably why the few works that cover the topic of Osijek's municipal history in the first half of the 19th century mainly deal with issues such as legal status of the Free and Royal City of Osijek and its citizens, the organisation of the local authority, etc. Although these historical aspects are indeed crucial to understanding the role of the local authority in the broad system of public (state) administration, as well as in the community, there are others that could complement our knowledge in that respect, such as the influence of different political, ideological, demographic and cultural factors. Among them are sociodemographic characteristics of the members of the city government.

Besides an overview of the historical events prior to the election and appointment of the first government of the Free and Royal City of Osijek, the legal context and its organisation, as well as the very process of election, the authors analyse the sociodemographic characteristics of its highest-ranking members. The analysis included 57 officials and administration officers, i.e. 7 members of the City Council (Magistrate), 40 members of the Elected Commune (Assembly) with its President, and 9 other heads and deputies of the most important offices and services. Characteristics recorded in the registries of Osijek's citizens that were in focus of the research were the nobility status, religion, profession and place of origin.

Combining the results and the official criteria for the election of the local authority officials and officers, the authors suggest that the leading criteria were the education and former work experience in the public administration. This is, of course, related to the social standing of the individuals, because the elites traditionally had better education and better overall access to public positions. Consequently, the majority of nobles and intellectual workers among the citizens were elected or appointed to a position in the local authority. Two most represented groups (equal in numbers) were merchants and craftsmen, but if we look at the overall population of people with citizen status, there were three times more craftsmen than merchants, which means that the latter were, relatively speaking, more represented in the local administration, as their social status was generally better. The only two religious groups that could apply for Osijek's citizenship were mem-

bers of the Roman Catholic and Eastern Orthodox communities. The latter, as a minority, was a slightly underrepresented, but within the limits of the obligatory one quarter of the representatives in the Elected Commune. The place of origin had little or no influence on the election and appointment of members of the local authority, but it clearly portrays the City of Osijek as a multi-ethnic and multi-cultural community in which the citizens that came from other parts of the Habsburg Monarchy or even outside of it were well integrated.

Key words: *Osijek; city council; city government; administration members; free and royal city; sociodemographic characteristics*